

УДК 271:2726.1(092): [2-737] (477.83)

АНДРІЙ ТВЕРДОХЛІБ

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОРОБОК ІВАНА (ІОВА) БОРЕЦЬКОГО В СТАНОВЛЕННІ КИЇВСЬКОЇ БРАТСЬКОЇ ШКОЛИ

З'ясована роль Івана (Іова) Борецького в становленні Київської братської школи як центру культури, освіти, науки й мистецтва на українських землях. Встановлені особливості культурно-освітнього процесу в Україні досліджуваного періоду.

Ключові слова: *Іван (Іов) Борецький, Київська братська школа, культурно-освітній простір, братства, історичний досвід*

Важливою задачею сучасної освіти в Україні є навчання і виховання молодого покоління. Сучасна освіта молодого покоління включає в себе не тільки застосування інновацій, а й звернення до кращих ідей та традицій, які зберігаються у вітчизняній та світовій педагогіці. Унікальним часом такого досвіду є період кінця XVI – першої третини XVII ст. – період становлення і розвиток братських шкіл у Львові, Києві та інших містах України.

Особливу роль у педагогічній думці того періоду відіграла діяльність педагога, священника, ректора Київської братської школи митрополита Київського Івана (Іова) Борецького.

Особливості становлення і розвитку педагогічних ідей у братських школах кінця XVI – першої третини XVII ст. розглянуто в історико-педагогічних працях М. Возняка, Р. Голика, В. Замлинського, Я. Ісаєвича, І. Ісиченка, М. Кашуби, Л. Коби, А. Криловського, І. Крип'кевича, Т. Левченко-Комісаренко, В. Любашенка, М. Мельника, Ф. Науменка, В. Харламповича та ін. Важливими є також праці представників XIX ст. В. Антоновича, М. Булгакова, С. Голуб'єва, І. Каманіна, П. Лебединцева, М. Мухіна й ін.

На особливу увагу заслуговує аналіз досвіду організації навчально-виховного процесу в братських школах українських земель у XVI – XVIII ст., й зокрема, Київської братської школи, що й становить **мету** цієї публікації.

Братські школи – це українські національні навчальні заклади в XVI – XVIII ст. Вони почали створюватися у 80-х роках XVI ст.; їх організували й утримували церковні братства з метою зміцнення православ'я. Першу братську школу заснувало Успенське братство у Львові (1586 р.). За її зразком створювалися братські школи в різних містах України: в Перемишлі (1592 р.), Замості (1606 р.), Любліні, Києві (1615 р.), Луцьку (1620 р.). В першій половині XVII ст. братські школи були створені і в деяких селах [7, с. 81]. Дослідниця Л. Коба зазначає: «Ці школи були двох типів: елементарного та підвищеного, які докорінно відрізнялися від інших існуючих шкіл, приміром, протестантських, католицьких, православних монастирських та національних: єврейських, вірменських тощо. Предмети у цих школах викладалися рідною мовою, вивчалася антична література, філософія, розвивалися розумові здібності учнів, певною мірою – демократизація» [6, с. 45-47].

Інформацію про те, як організовувався навчальний процес, знаходимо й у Статуті Львівської братської школи, який взято за основу і в Київській братській школі. У ньому визначався режим навчальної діяльності учнів, окреслювалося коло їхніх обов'язків, а також учителів, батьків та опікунів. Розглянемо детальніше зміст освіти у школах такого типу на прикладі Київської братської школи і роль Івана (Іова) Борецького в її становленні та розвитку.

Київська братська школа заснована у 1615 р. діями Київського братства. Київська братська школа відображала спробу православних міщан Києва зберегти свої звичаї та підняти на вищий рівень православну освіту, які занепали на фоні зростання популярності ідей унії та католицької єзуїтської системи освіти. Одним із засновників Київського братства та Київської братської школи, її професором та першим ректором (1615—1618) був Іван Борецький [9, с. 80]. Тут навчалися діти міщан і козаків. Матеріальну допомогу школі надавали Петро Сагайдачний та Галшка Гулевичівна. 15 жовтня 1615 р. Галшка Гулевичівна подарувала свій київський будинок та землю навколо нього Київському братству [10].

У 1632 р. було об'єднано школу Києво-Печерської лаври з Київською братською школою і реорганізовано у вищий навчальний заклад – Києво-Могилянську колегію, яка з 1659 року була перейменована на академію.

Організація навчального процесу Київської братської школи зафіксована у Статуті 1620 року. Найхарактернішою особливістю братської школи з перших днів існування був її всестановий характер. Він передбачав демократичні основи організації школи. Так, зокрема, до школи приймали дітей різних станів з міст і сіл України. Братчики підкреслювали, що школа заснована «для навчання дітям усіх станів», «убогих за простибіг (безплатно), а багатих за рівним датком» [4, с. 85].

Навчання проводилося тодішньою руською (українською) літературною мовою. Вивчали слов'янську, грецьку, латинську мови (риторика, граматики, піїтика), діалектику, а також арифметику, геометрію, астрономію, філософію, богослов'я, музику. Школа була також і осередком розвитку хорового співу та українського шкільного театру. [6, с. 45-47].

Про організацію навчально-виховного процесу школи також чітко роз'яснює статут цього закладу, в якому сказано: «О 9-й ранку розпочиналися заняття влітку, зимою вчитель визначав, коли розпочинати навчання. В результаті успіхів у класі учень займав певне місце за партою. Якщо хтось із учнів не з'являвся на урок – учитель посилав когось із вихованців з'ясувати причину. Навчальний день починався з молитви, а потім школярі відповідали домашнє завдання і перевірялися виконані вдома письмові роботи. Після цього вчитель пояснював новий матеріал і видавав учням завдання, щоб вони переписали їх удома. Іноді урок проходив у формі бесіди чи диспуту. Потім відпочинок. Діти обідали і знову поверталися до школи, виконували і перевіряли домашні завдання один у одного» [8, с. 118-119].

Одним із найяскравіших представників педагогічних ідей Львівської братської школи саме й був Іван (Іов) Борецький. Дослідник життя І. Борецького М. Возняк у своїй книзі зазначає: «Іван Борецький належав до тих освічених людей, які виступали проти поширення в Україні католицтва, але розуміли, що успіх цієї справи залежить великою мірою від розвитку шкільної освіти». Борецький говорив: «Латинські зразки шкіл необхідні для того, щоби нашу Русь не називали гупою Руссю. А то піде бідний русин на трибунал, на сейм чи сеймик, у повітовий міський суд або земський – дивишся bez lasiny placi usiny (без латини – без вини винний): ні судді, ні стряпчого, ні розуму, ні посла; дивиться тільки то на того, то на другого, вирячивши очі як ворона». Вихід був один: поставити українські школи в науковому відношенні на рівень, не нижчий від єзуїтських. На досягнення цієї мети спрямував свою освітньо-педагогічну діяльність Іван Борецький [2, с. 17].

М. Возняк далі пише «Іван Борецький не регламентував науку дітей схоластичним вивченням «граматики богомольного й праведнословного часословія», як рекомендував Іван Вишенський, а прагнув до того, щоб маленькі українці знали й сім наук визвольних» [2, с. 18]. Таким чином, до вирішення дидактичних питань він підходив з передових позицій свого часу, у дусі принципів педагогіки реалістичного гуманізму. Викладання, яке спирається на досвід, на свідоме засвоєння, передбачає практичну користь від отриманих знань.

Таке твердження було принципово новим порівняно із середньовічною схоластиком. Залишилося вкрай мало відомостей про те, як Іван Борецький вирішував конкретні питання дидактики. Відомо тільки, що він був «неабияким дидакалом». Дотримуючись традицій педагогіки братських шкіл, основи якої відомі за їхніми статутами, прагнув учнів «привчати пояснювати читане, розмірковувати та розуміти» те, що вивчається. У проведеної виховної роботи з дітьми та юнацтвом просвітителю рекомендував спиратися передусім на «науку». Адже вона – джерело всілякої доброчесності, так само, як і авторитет, і особистий приклад батьків та вчителів. Питання морального виховання Іван Борецький вирішував в основному в дусі принципів християнської моралі. Він розумів, що за умов жорсткої ідеологічної боротьби патріотичні завдання поширення освіти можуть бути реалізовані тільки людьми, вихованими в дусі безмежної відданості своєму народові. Просвітителю віддавав перевагу світській освіті над духовною. Він обстоював принципи загальнодоступної національно-мовної освіти з обов'язковим вивченням класичних дисциплін, зокрема латинської мови. Основною метою виховання й освіти він вважав підготовку людини до активної суспільної діяльності на користь рідного народу.

У своїй праці «Про виховання чад» І. Борецький наголошував на необхідності систематичного виховання дітей з раннього віку; підкреслювалося значення позитивного прикладу дорослих, обов'язку батьків перед суспільством і самими дітьми за їхнє виховання. Він піддавав сумніву твердження про визначення долі людини наперед. Радив батькам віддавати дітей у науку, оскільки наука – джерело всього доброго. Вважав, що виховання треба починати з раннього віку, що навички, прищеплені з дитинства, визначають поведінку людини впродовж усього життя. Батькам слід серйозно ставитися

до вибору вчителя, обираючи «ізрядно розумного, не розбійника, не п'яницю і в художестві іскусного». Вчителів треба поважати й любити не менше, ніж батьків [1, с. 3].

У час, коли Борецький був митрополитом, він строго контролював кошти, щоб не по цілі використовували (не на навчання учнів, а на будівництво храму) у закладі, які передав по заповіту у спадок Львівській братській школі гетьман Петро Сагайдачний. У протилежному випадку Іов Борецький погрожував «страшным именем Господа Бога, грозным и справедливым на злых делателей судом Вседержителя» [3, с. 205].

Отже, мав місце значний вплив першого ректора Івана Борецького на становлення педагогічної думки Київської братської школи щодо навчання і виховання дітей і ролі співпраці вчителя і батьків дитини у розвитку її здібностей.

Зауважимо, що виявлені теоретичні засади в навчанні і вихованні молоді в Київській братській школі можуть бути адаптовані для цілей сучасної освіти, яка повертається до своїх культурних витоків християнської моралі, а це, у свою чергу, спонукає до подальших наукових пошуків. Перспективою подальшого наукового дослідження вважаємо вивчення впливу педагогічних ідей Івана (Іова) Борецького на становлення та розвиток Київських духовних шкіл.

Список використаних джерел

1. Борецький І. Іже в святых отца нашего Иоанна Златоуста беседа выбрана о воспитанії чад / І. Борецький. – Л., 1609. – 36 с.
2. Возняк М.С. О воспитании чад / М.С. Возняк // Пам'ятки братських шкіл на Україні. – К., 1985. – 25 с.
3. Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его духовные сподвижники / С. Голубев. – К., – Т. I. – 559 с.
4. Diplomata Statutaria. Юбилейное издание в память 300-летия основания Львовского Ставропигийского братства. – Л., 1886. – Т. 1. – 215 с.
5. Ісаєвич Я. Найстаріші документи про діяльність братств на Україні / Я. Ісаєвич // – К., 1966. – Вип. 2. – С. 12-22.
6. Коба Л. А. Братські школи в Україні : XVI – XVII ст. / Л. А. Коба // Початкова школа. – 1994. – № 11. – С. 45-47.
7. Радянська енциклопедія історії України. – К., 1971. – Т. 3 – 375 с.
8. ЦДІАУЛ. Ф. 129. Оп. 1. Спр. 68. "Альбом" Львівського Ставропигийського братства (рукопис у збірці ЛІМ), – Арк. 22-39. Публікація: MCS. – С. 603.
9. Києво-Могилянська академія в іменах. XVII—XVIII ст. — К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001.
10. Дарча Галшки Гулевичівни // Памятники, изданіе временной Комиссией для разбора древних актов.— К., 1846.— Т. 2.— С. 1-29.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2016 р.

ТВЕРДОХЛЕБ А.

Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко, Украина

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ ИВАНА (ИОВА) БОРЕЦКОГО В СТАНОВЛЕНИИ КИЕВСКОЙ БРАТСКОЙ ШКОЛЫ

Выяснена роль Ивана (Иова) Борецкого в становлении Киевской братской школы как центра культуры, образования, науки и искусства на украинских землях. Установлены особенности культурно-образовательного процесса в Украине исследуемого периода.

Ключевые слова: Иван (Иов) Борецкий, Киевская братская школа, культурно-образовательное пространство, братства, исторический опыт

TVERDOHLIB A.

Poltava national pedagogical University named after V. Korolenko, Ukraine

PEDAGOGICAL HERITAGE OF IVAN (JOV) BORETSKY IN THE FORMATION OF THE KIEV BROTHERHOOD SCHOOL

Clarified the role of Ivan (Iov) Boretsky in the formation of the Kiev brotherhood school as a center of culture, education, science and art in Ukrainian lands. The features of cultural and educational process in Ukraine of the study period. Special attention deserves the experience of organization of educational process in the common schools of the Ukrainian lands in the XVI – XVIII century and, in particular, of the Kiev brotherhood school, which is the purpose of this publication. One of the founders of Kyiv brotherhood and the Kiev brotherhood school Professor and first rector (1615 -1618) was Ivan Boretsky. In the Charter of the fraternal school was determined by the mode of educational activity of students, their responsibilities, as well as teachers, parents, and guardians. A characteristic feature of the sister school from the first days of its existence was all-classes character, the school took children of different classes of cities and villages of Ukraine. Ivan Boretsky was one of those educated people who understand that the success of this business depends largely on the development of school education, which should be placed in academic relation to the level not lower than that from the Jesuit. The achievement of this goal has directed its educational-pedagogical work of Ivan Boretsky.

Keywords: *Ivan (Iov) Boretsky, Kiev Brother School, educationally-cultural space, didascal, fraternities, historical experience.*